

Ristirahva Pühapäevalehes 1884–1886 ilmunud üldisemad kirjutised väljarändamise teemadel. Nende artiklite aeg langeb kokku Abhaasia eesti külade (Estonia, Linda, Salme ja Sulevi) asutamise perioodiga. Peamiselt näib artiklite eesmärk olevat manitseda eestlasi mitte välja rändama ning näidata väljarändamist võimalikult ohtlikuna, peamiselt juba Abhaasiasse läinud eestlaste kurva käekäigu näitel. Taga-Kaukaasia: Abhaasia. Suhhumi piirkond. Põhja-Kaukaasia: Stavropol. Väljarändajad Kuusalu kihelkonnast, Kolga rannast, Rakverest, Jõelähtme kihelkonnast, Kadrina kihelkonnast, Saarde kihelkonnast Jäärja vallast (J. K.), Audru kihelkonnast, Sindi vallast, Kose kihelkonnast. Kaukaasiast tagasi tulnud väljarändajad Krimmis Simferopolis. Pihkva kubermang. Hans Pael. Kristjan Lorman Palmse mõisavallast. Rezoldt. Kaukaasia rasked ja kahjulikud olud. Malaaria. Petturid väljarändajaid meelitamas. Digiteeris Andres Aule, kirjaviis muutmata.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 53), 30. detsember 1884, lk. 430

Wälja rändajatest.

Suhumist Kaukaasiast hakkawad pahad ja haledad sõnumed tulema; aga paremaid ei wõinud keegi oodata, kes wähä seda maad tundis ja kes meelega kõrwad kinni ei pannud nende eest, kes juba sealt tuliwad. — Kaheksa nädalat on sest aega, kui Kuusalu, Jõelähtme ja Kadrina kihelkonnast hulk rahwast Suhuumi läks. Praegu on sellesama seltsi tagasi tulijate ots juba jälle kodumaal ja kellel weel jõudu ja terwist on, tagasi saada, need kiidawad endid õndsaks ja annawad Jumalale silmaweega tänu. Neid kes senna läksid on suur hulk haiged maas, palju lapsi on surnud; teenistust ei ole; maa mis esite lootsid saawad, ei ole neile mitte antud ja üleüldse maa ei kõlba; sõnajalg ja terawa ogajatega umbrohud on igalpool wägewad, et palja jalu ei tohi käia; karduhwli nael maksab 3 kop.; kapsta nael 6 kop.; rukkid kui õnneks neid weel saab maksawad tükki raha ja on pooleks ussi-puruga segamini nõnda et neid peab enne sõõluma. Wiljarändajate seas pole muud enam leida, kui silmawet, meele äraheitmist ja põhjatumat kahetsemist. — Tagasi tulijate wastu tulnud poole tee peal teine selts eesti minijaid, kes ikka weel õnne maale tõtasid. Tulijad rääkinud kõik ja käs kinud ümberpöörda, aga saanud wastuseks: „Teie waletate, kes teab kes Teile selle eest maksab!” Aga nõnda ütlesid need tulijad enne oma minemisi ka; nüüd on neil küll häbi ja kahju; aga mis teha: see tõbi peab wälja põetama, enne ta ei kau. Hulk inimesi peab õnnetumaks saama, enne kui teised usuwad. — Nõnda rääkis meile üks inimene, kes heile (15-mal Tetsembril) tagasi jõudis.

Wäljarändajatest.

Nendest toob „Pärnu Postimees” järgmist kirja: „Mina sündisin ja kasvasin Jäärja waldas Saarde kihelkondas üles. Juhtumise läbi hakkasin mina wiimaks Audra kihelkonda Wõlla mõisa popsiks, elasin seal umbes kümme aastat, ehk küll mitte väga rikkaste, aga siiski ei tunnud mina oma naese ja lastega nälga; wahete wahel wõisin mina mõne kopika ka tagawaraks panna. Tänewu aasta, kus niipalju juttu ühest kaugest ja palju paremast maast räägiti ja mida üsna muidu maksuta inimeste kätte antawat, ajas minu meele segaseks.

Wiimaks kirjutas minule üks minu endistesi naabritest, kes juba senna läinud, et seal õige hea maa ja kõiksugu häid asju peab olema, mis siin aga suure raha eest näha wõib. Tema elada seal kui mõisnik. Mina wõtsin siis ka kõwa nõuu, senna hea maale minna. Müüsin oma kraami Mihklipääwa aeges ära ja läksin. Senna jõudes otsisin mina oma naabre üles, kes minule sealt kirjutanud. Aga mis mina nägin: Lattidest ja hagudest ülestehtud ja sawiga ärapätsitud onnikeses elas minu naaber. Mina küsisin tema käest, kus see hea maa on, millest tema minule kirjutas; tema näitas minule üht lapikest kukurisidega (Türgi nisuga) külwatud põldu, aga muu maa oli kõik määratumaid sõnajalgu ja kibuwitsu täis.

Pärast seda käisin mina weel mitme teiste Eestlaste juures; mitmed oliwad neist kanges külmas tõbes, olin isegi suguwenna matmise juures; kõik oliwad väga kurwad selle üle, et nemad omalt kodumaalt oliwad ära tulnud. Kolme nädali wältusel käisin kõik sealised ümberkaudsed kohad läbi, aga kusagil ei olnud nii armas, kui omal kodumaal. Wõtsin siis ette jälle tagasi tulla, aga ühes perega tulla oli minu jõud kasin. Jätsin siis naese ja lapsed mõne rubla rahaga Suhhumi linna maha. Mina olin rõõmus, kui jälle oma isamaa pinna peale astusin, aga kus minu armsamad? — Suhhumis!

Nende tagasitulek maksab 130 rubla. Kust pidin mina seda hulka raha nüüd saama? Jumalat paludes läksin mina õpetaja juure. Kui tema minu olekut kuulis, oli tema kohe nõuus, minule abi saatma. Auustatud Audra Baroni prauale rääkides, lubas Baroni praua selle eest hea olla. Mõisa saksad paniwad ise minu pere tagasitulemiseks 100 rubla kokku, koguduse liigete käest korjas õpetaja puuduwa summa.

Seda summat saatis armulik õpetaja Suhhumi, minu naesele, millega minu pere wiimaks koju jõudis.

Mina tänan ühes oma naese ja lastega auustatuid ja armulikku Audra Baroni prauat ja kirikuõpetajat ja kõiki heldeid koguduse-liikeid. Mina tahan nende õnne ja hea elu eest Jumalale kõige soojemaid ja südamelikku palweid saata.”
J. K.

Kuida meie teistest sõnumitest lugenud, ei ole wäljarändatele Kaukaasias rohkem maad kätte näidata wõinud, kui ainult 3 dessätini perekonna peale, umbes pool jägu sellest, mis meie kodumaal läbistikku wabadikkudel on, ja ka sellest olnud muist nii järskul mäe-weerul, et inimene selle peal waewalt püsti

seista wõib. Et seesugune maa iga dessätini peale 1000 rubla aastas sisse kanda wõiks, nagu tuntud Rezoldt mõne aea eest „Eesti Postimehes” kirjutab, seda ei wõinud küll kohe keegi uskuda, kes põlluharimisest ja aidade harimisest wähegi teab. Nüüd on mõned Eestlased oma silmaga neid sõnajalgu ja kibuwitsu näinud, mis küll ka mitte üht rubla sisse ei kannu. Jumal hoidku, et weel rohkem inimesi neist näkilauludest ennast petta laseksiwad, mis muist kodumaa kurja laitmise, muist wõera maa meeletuma kiitmisega, õnnetuse sisse meelitawad. Tall. Sbr.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 10), 10. märts 1885, lk. 75

Wäljarändamisest Kaukaasia maadesse.

Minewast aastast saadik on Kaukaasiast mitmed teadused kodumaale läinud, mis selgeste tunnistawad, et mäGINE Kaukaasia meie talurahwale mitte kõlbulik ei ole, sest et Eesti põllumees selle maa metsiku looduse ja iseäraliste kliima nõudmiste ja tingimistega mitte kõige wähemaltki tuttaw ja harjunud ei ole, aga sellegipärast ei taha wäljarändamise tuju mitte wäheneda, ja, mis weel see kõige pahem ja kurwem lugu on, üsna waesed inimesed ruttawad troppide kaupa senna, kellel sagedaste juba tee peal wiimne kopikas on otsa saanud. Et nad seal ilma jõuta midagi ei wõi ette wõtta, siis langewad nad häda ja õnnetuse sisse. Wähe on neid, kellel nii palju raha on, et nad tagasi wõiwad reisida. Nende ridade kirjutaja nägi Januari lõpul Krimmis, Simferopoli linnas suure hulga Eesti wäljarändajaid, kes Kaukaasiast tagasi oliwad tulnud ja kodumaa poole tahtsiwad minna, aga enam ei wõinud, sest raha oli otsa saanud. Raske on arusaada, kuda inimesed nii ettewaatomata, otsekohe üsna kerge meelega oma kodumaa, kus neil nälga ei olnud, wõiwad mahajätta! Mitmed nende nimetatud wäljarändajate seast rääkisiwad, kuda neile kodumaal nõuu oli antud, paigale jäeda ja mitte häda sisse minna, aga nemad ei olnud seda mitte tähelepannud, waid oliwad koguni arwanud, et seda kadeduse pärast äralaidetakse; teised jälle rääkisiwad, et nemad Kaukaasia maadest palju kiitust oliwad kuulnud ja arwanud, et seal peab hea elu olema, kus „wiina- ja wiigimarjad” kaswawad. Sellest on näha, et rahwa seas walearwamise Kaukaasia maade kohta on wõimust wõtnud. Sellepärast on nende ridade kirjutaja enesele kohuseks arwanud, Kaukaasia maade ja wäljarändamise kohta järgmise seletuse kirjutada. Seda wõib tema kõige paremini teha, sest ta on ise Kaukaasias laialt reisinud ja Krimmis tundma õppinud, missuguste raskustega wäljarändajad enne peawad wõitlema, kui neil wõimalik on, wõõral maal uut kodupaika asutada.

1. Kaukaasia maad, iseäranis Musta mere ääres, kuhu nüüd Eestlased ruttawad, on wäga mägised ja orglised; mäed on nõnda kõrged, et suwe palawus lund nende harja peal ära ei sulata, ja orud on sagedaste wäga sügawad, põlise metsaga kaetud. Tasasemad ja lagedamad kohad on ammugi inimestega täidetud; ainult pahemad kohad, kus mäed kõrged ja orud sügawad, on mõnes kohas weel tühjad. Mõni org on wäga ilus, aga senna ei pease ligigi, sest kõrged mäed on ümberringi ees. Põlluharimiseks on need wäga wähe kõlbulikud, esmalt sellepärast, et seal tasast põllumaad wäga wähe leida on, ja tei-

seks sellepärast, et kõrrewili seal, olgu küll et maa „walge sawi” on, nii wägew kaswab, et wihtm teda ikka mahalööb ja täieste ärarikub. Sellepärast on siis selle rannamaa pärisrahwas maisi ehk „kukuruusi” seal hakkanud harima ja külwama, kelle ligi käewarre jämedune ja sagedaste ligi kahesülla pitkune kõrs nii tugew on, et raske mägise maa wihtm teda maha ei löö. Peale selle kaswab seal wäga wägew umbrohi, mis wilja wägise püüab äralämmatada. Põlluharija rahwale ei ole see maa sellepärast mitte kõlbulik.

2. Kaukaasia rannamaad on suuremal jäul täis põlist metsa, kus määratumad jämedad puud kaswawad, kelle wahel ja ümber mitmekümnesülla pitkused terawate okastega wäet- ehk wäenkaswud ennast nõnda on keerutanud ja wäljasirutanud, et sealt ainult suure waewaga wõib läbi saada. „Wiina- ja wiigimarjadest” ja muust puuwiljast, mis seal harimata olekus kaswab, on need metsad tõeste wäga rikkad, aga see rikkus on põhjapoolsete maade inimeste ja ka Eestlaste õnnetus. Just sellepärast, et Eestlased neid marju on söönud, nii wäga ahneste ja ettewaatomata söönud, on neid seal nii palju haigeks jäänud ja ärasurnud. Neid metsikuid marju ei wõi iialgi inimese toiduseks pidada. — Haritud puuwiljaaedadele on Kaukaasia maad just palju enam kohased ja kõlblikumad kui põlluharimisele. Wiinamarjade, wiigipuude ja teiste lõunamaa wiljade asutamine tarwitab aga suurt rahajõudu ja palju aedniku, lõunamaa aedniku teadust. Et Eestlastel need mõlemad puuduwad, sellepärast ei wõi nemad seal midagi ettewõtta. Kes wiinamarjadest midagi tahab saada, see peab enne kõige vähemalt kolm aastat tööd tegema, kui ta esimest wilja ja kasu neist wõib loota. —

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 11), 17. märts 1885, lk. 84

3. Kaukaasia maad oma kõrgete mägede, sügawate orgude ja põliste metsadega on ütlemata ilusad, — nõiutawad ilusad! Sellest see tulebki, et mitmete silmad neid puudusi ei näe, mis seal on. Kõik see ilu ja looduse toredus, mis seal näha on, ei aita aga midagi, ei maksa midagi, kui peale nende põhjuste, mida ülemal oleme näitanud, ka weel kliima terwisele kahjulik on ja suurt ettewaatomist nõuab, iseäranis aga nende käest, kes põhja poolt tulewad. Eestlased elawad enam kui kaks tuhat wersta põhjapool ja ei ole iialgi neid tingimisi ja nõudmisi kuulnud, mis Kaukaasia kliima nende käest nõuab. Eestlastele on Kaukaasias ka seletatud ja õpetatud, mis neil kliima poolest on tarwis tähelepanna, aga see on tähelepanemata jäänud, sest et see nende kodumaal harjunud eluga ühte ei sündinud. Kes seda teab, kui kõwaste meie rahwas oma „harjunud” wiisidest ja kombetest kinni peab, see ei tohi mitte loota, et Eestlased Kaukaasias äkitselt oma harjunud eluwiisid ja pruugid saaksiwad mahajätma ja uute, tänini tundmata elunõudmiste järel wõtsiwad elada. Ka siis kliima poolest ei ole Kaukaasia maad meie rahwale mitte sugugi kõlblikud.

Nendest seletuse punktidest on näha, et asumine Kaukaasias meie rahwale igapidi wäga raske on. Juba sell mehel, kes suure, täie rahakotiga senna tahab elama minna, ei ole asumine mitte mängi-asi. Mis aga tahawad siis need seal teha, kelle raha juba siis otsas on, kui nad laewa pealt maale lähewad? Nad ei leia seal midagi ees, mis nende tarwis oleks walmis tehtud.

Kõik, mis neil iial aga tarwis on, seda peavad nad puhta raha eest ostma. Tööandjaid seal leida ei ole, sest Kaukaasia rahwas on üks kõhn rahwas, kes pühust suhu elab; sellepärast ei ole seal mitte teenistust leida. Kõik waesed inimesed on seal täieste hädas. Neile antakse seal 2 kunni 3 tessatiini lagedamat maad ja 7 kunni 8 tessatiini põlist rägastikku, aga nad ei wõi, jõua sellega midagi teha. Kui neile ka 300 tessatiini saaks antud, ei mõistaks, ega jõuaks nad seda ommeti tarwitada. — Kes Kaukaasia maadesse tahab elama minna, sellel peab kõige vähemalt nii palju raha olema, et ta poolteist kunni kaks aastat oma tasku peal wõib elada. Kõige selle aja peab ta hoolsaste tööd tegema, muidu ei wõi ta sealt weel kolmandamalgi aastal palju loota. Peale selle peab tal aedniku teadust kauniste olema ja ta peab hoolsaste neid tingimisi ja nõudmisi tundma õppima, kelle täitmisel ainu üksi Eestlane seal wõib elada, ja siiski weel walmis olema, sagedaste Kaukaasia kliima tõbe oma juure korterisse wõtta. Waesed inimesed aga ärgu mõtelgugi mitte selle maa peale; see ei ole neile mitte „tõutatud maa,” ei ole mitte nende Kaanaanimaa, waid on neile päris Egiptusemaa! — Väljarändamine üleüldse ei ole mitte kerge asi, ja kus seda tarwis arwatakse olewat, seal wõiwad seda ainult niisugused inimesed ettewõtta, kellel nii palju raha on, et nemad uues kohas omale uued elumajad wõiwad ehitada, tööloomad osta ja nii kaua tööd teha, kunni uue koha maadest midagi wõiwad saada. Peale selle peab weel raha kas maa rentimiseks ehk ostmiseks walmis olema. Waesed inimesed ei wõi aga kuskil wõõral maal kui põllumehed, kui maaomanikud elama hakata. Ainult tööle wõiwad nemad minna, aga siiski on neil tarwis enne kindlaste teada, kus tööd leida on, mis palka töö eest antakse ja kuida elutingimised seal on. Ei pane inimesed seda tähele, siis on ikka häda nende kannul. Peale selle kõige on tarwis ikka meeles pidada, et töö igal pool meie käest palehigi nõuab. —

Waimuliku elu kohta peame seda nimetama, et selle poolest Kaukaasias willets lugu on: ei ole kirikut, ega ka kirikuõpetajat. Haleda silmapisaratega mõtlewad nii mitmed Eestlased oma armsa mahajäenud kodumaa kiriku peale, sest nad ei kuule enam tema armast kellahelinat pühapäewa homikul, ei kuule koguduse laulu, ega armast jutlust õpetaja suust! Sellepärast on meie südamelik soow ja palwe: Armsad suguwennad ja õed, jägege oma kodumaale! See helde Jumal, kes seie maale on aitanud, aitab isalikult edasi. A. F. R.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 14), 7. aprill 1885, lk. 108

Kaukaasiast.

Üks tutaw mees saadab meile Suhummi poolt kirja, ja tema kirjas, kust mõned read seie wäljakirjutame, ei ole just mitte häid sõnumid neist rändajatest, kes sügise siit äraläksid.

„Siin kaugel Kaukaasia okkalisel pinnal kuhu meie ühe petja keele läbi oleme saanud, tahaksime hea meelega ka Jumala sõna kuulda ja lugeda; siin on selle poolest suur hoolimatus ja kurjus walitsemas. — Matteuse ewangeliumis loeme: „Walwage ja lugege, et teie kiusatuse sisse ei saa j. m.” Seda oleme meie aga ära unustanud Eestimaal, ja nüüd oleme kiusatuse sees Kaukaasias. Tulime 29-mal Oktobril Kolga rannast wälja ja täna on jo 27-mes Webruar

1885, aga sel ajal ei ole meie veel Jumala sõna healt kuulnud. Muud ei ole ka raamatuks kui minul üks laulu raamat ja minu naabril T. K. üks Uus Testament. Raamatud said kõik Eestimaale ärapillatud. Seda ei tea meie ka mitte, millal õpetaja tuleb, aga öölda ikka üks kord aastas küll käima. — Ihu toiduse puudus on küll suur, aga hinge toiduse puudus on siin veel suurem. — Meie elame W. külas neis majades, kust endised rahwad on äraläinud. Meil kiideti maa siin ees ootamas olema, aga seie saies pidime ehmatusega nägema, et see teiste oma on. Nõnda siis oleme ilma kohata, ilma maata, ilma koduta, ilma kiriku ja ilma koolideta, ja Jumal teab, mis meist wiimaks saab. Ma ei jõua kõiki mitte nüüd jutustada; ehk edespidi enam. Meie saadik (maa kuulaja) oli see kuulus L. —”

Nõnda selle väljarändaja kiri. See räägib enese ette, ja pole tarwis sõna juure lisada, muud kui: Jumal andku, et nende waew liiaks ei lähäks! Juba see on südamele küllalt waewaks, kui inimene tunneb, enese petetud olewad, kui aru saab, et tühja lootuse peale on mahajättnud oma maad oma rahwast, oma kodu, oma kogudust. Ja siiski on veel ikka kuulda, et neid palju on, kes endid annawad petta ja kipuwad ära, kaugelt õnne otsima, mis küll teadmata õn on ja pea wõib õnnetuseks muuta.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 15), 14. aprill 1885, lk. 115

Kaukaasiast.

Meile on järgmine kiri sealt tulnud ja palutakse seda äratrükki; teeme seda selle soowiga et mõni, kellel rändamise himu südames, saaks kahju eest hoiatud. Kõige vähemast tahame püüda, inimesi kahju eest hoida, et keegi taga järel meid selle poolest wõiks süüaluseks arwata. Oleme ennegi alati mitme asja wastu rääkinud, kelle kahju rahwas pärast ise on äratunnud ja tahame nüüdki oma südame tunnistust mööda ikka musta mustaks ja walget walgeks tunnistada. Wilets see leht, mis esite ei tea küllalt kiita, mis ommeti laidu wäärt on, ja mis ta ise wiimaks ka peab äralaitma. —

Siin on Kaukaasia kiri: „Armas Eestirahwas! Nüüd ei ole teil mitmes kohas muud kõnet, kus kaks ehk kolm meest juttu ajawad, kui: Lähme Suhuumi-Kaleesse! ja üks tõstab teise järel seda asja ikka suuremaks ja wiimaks ongi asi kordas ja omast peast arwatud tingimised on teil käes. Aga pange hoolega tähele, mis mina teile ses weikeses kirjas ütlen: Sa müüd oma wara ja põllu kraami poole hinnaga ära ja oled julge, sest Suhuumist lendad Kanaani maad leidma; aga oh hea sõbr, seda ei ole sul siin mitte leida, waid sa leiad kõrgid mägesid, mittu tuhat jalga kõrgid, kus juba suureks waewaks on, sealt ülesse ronida; ja siis on sul seal mäe otsas weike tükike maad wälja mõõdetud, umbes 3—4 desjatiinu suur; seal kaswab nii pitk sõnajalg peal, nagu meie kodumaal lepadadrik, ja mittu aastat on tarwis, enne kui seda saad ärakautada; siis see põld ka muud ei kaswata kui maissi, ja selle wilja kohta ma ütlen: et ta maisist ei ela; wõib olla, et oled Eestimaal seda leiba wahest katsunud, siis tead, mis magu ta on. Peale selle ei ole sul heinamaad, kus sa oma lehmale

ehk hobusele heinu teed, sest et kõik kohad on tühja sõnajalga täis. — Kodumaal oled õpinud, hobuse ja wankriga wilja ja kraami wedama; aga siin sa ei saa sel wiisil korda, sest et teed ei ole olemas ja wankrit ei sünni mägedest ülesse ehk alla wedada. Kas saad rahul olema, kui pead kõik kraami hobuse seljas ehk enese seljas tassima? — Soldatid wõetakse siin niisama, kui kõiges riigis. — Weel tuleta meele: Sa oled ristiinimene ja tahad kirikus käia; olgu küll et tänini tuleb aeg mittu korda palja kombe pärast käisid. Siin sul ei olegi kirikut olemas. Wõi mõtled sa: seal on hea elada, kui ei ole kirikut ega ole sellega tülitamist! — sest aastas ükskord aga saad Jumala sõna kuulda. Aga küll sa näed, kui arwaste Jumala sõna saad kuulda, et süda läheb aega mööda nii kõwaks, et sa pärast enam ei tahagi Jumalast teada. Aga siis on so õnn ot-sas, sest ilma Jumalata ei ole kodu ega wäljawaal õnne ega rahu, ja so südamesse ei jää siis muud, kui see himu, et tahad rikkust korjata ja wara omale Jumalaks wõtta, — aga see wara ei tulegi ja oled wiimaks kõigest ilma, hinge ja ihu warast; siis mure waewab sind jo ahastus wõtab wõimust. Sul on mõni lapsuke, keda üleskaswatad; oh kui wilets on see, kui so lapsedki kaswawad ilma Jumalata, kes meie ainus abimees on.

Ja weel on üks waenlane; Kaukaasia külm tõbbi; kui sa seda wähegi peaksid tundma ja kord nägema, ei sa siis enam — seda ütlen julgeste — ei hakkaks wäljarändamist mõtlema. See tõbi surmab inimesi, nagu wikati niidab lillesid; wahest täiskaswand inimene jõuab weel sugupärast selle haigusele wastu-panna, aga hoopis wilets on lugu lastega, nemad on just ühed niidetawad lilled. — Sa paned suwel liiaks kui Jumal annab 20 kraadi sooja ja töötegemine on siis raske; aga mis tahad sa siin teha, kus kolme ehk nelja kuu ajal 50 kraadi palawat on; tööta sa siis ka ei wõi seista, waid pead weel kahe-wõrra enam tööd tegema. — Ma juhtusin kord seal olema, kui üks noormees metsa ärakadus; pea leiti teda metsa surnud olewat ja ma nägin tema surnu keha; see oli lühikest aega seal maas olnud, aga oli juba nii hukka läinnd, et liha oli luude küllest lahti löönud, ja keegi ei julend temasse puutuda ega teda puusärki tõsta, waid senna samasse, kus teda leiti, pandi teda auku; ei olnnd seal Jumala sõna, ei olnud leinajat, ega pole wist tema omaksed teada saanud, kuidas ta suri ja kuidas maeti. — Ma nägin weikesid lapsi hirmsa tõwega maas wingerdawad nagu ussikesi, sest peawarju neil inimestel weel ei olnud; laste silmad olid kahwatand ja närtsind ja mul korjasid silmad wet täis ja süda sulas mo rindu; kui kõik seda wiletsust nägin, tõusis iseenesest wiha mo sees rahwa pettiste ässitajate peale, kes lastelegi niisugust waewa saatnud. Keegi isa, kes sugu armastust südames on, ei tahaks oma lapsi piinama minna; ta teab ka, et Jumal ükskord saab küsima, mis teda ajanud lapsi selle õnnetuse kätte wiima, kas tõeste häda, wõi kas ahnus kihutas taga? — Ma olin seal ka jutus mitme õnnetuma mehega, kes hea meelega oleks kodumaale tagasi läinud, — aga ei olnud enam wõimalik; sest rahakopikad on otsa lõpenud ja teenida naad ka kopikat ei saanud, sest et tööd ei olnud kuskilt saada. — Ma olen ka ise Kaukaasia tõbe läbi katsunud, aga mul olid kõiksugu rohud selle wastu käepärast ja need kergitasid mo häda; aga siiski oli häda nii ränk, et pärast haiguse põdemist olin paljas luu ja nahk ja ma ei jäksanud ilma toeta kõndida.

Oh ärge uskuge endi eeswedajaid ja nõuuandjaid mitte, nemad petawad. Teile siin kroonu poolt ei anta muud kui maad ja mõnes kohas weel püssi kolme perekonna jauks, et sellega karusid ja metssigu lasta, kes muidu kõik wiljad

ära raiskawad. — Ei siin karduhwliid ei taha kaswada, ega ka odrad, rukkid ega nisud.

Igaüks, kes nõuiks wõtab wäljarännata, mõelgu esite tubliste järele mis ta teeb, et ta kergemeelise nõuu läbi õnnetumaks ei saaks. Kes seie tahab tulla, sel olgu igäühel oma kolme aasta tarwitus ja kulu taskus, sest enne kolme aastat so põld ei saa sind sugugi toitma.

Aga kui ihu toiduse eest muretsed, siis ära unusta ka oma hinge mitte ära, mis igaweste jääb. Kogu siin ajalikus elus oma hingele ka seda wara, mis tema eluks tarwis läheb; muretse et nälg ja janu õiguse järel so sees ei kustu; ära jookse palja ihu toiduse järel!

See on minu nõu neile, kes wäljarändamise peale mõtlewad. Kes mo käest selgemat teadust weel Suhuumi üle tahab saada, see wõtku minu adressi selle lehe toimetuse käest, ja ma olen walmis, küsimiste peale igäühele kirjalikult wastust andma.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 18), 5. mai 1885, lk. 139

Kiri Suhuumist.

Näitab nagu tühine waew olewad, Suhuumi rändamise wastu rääkida. Kes seda teeb, kannab otsekuu wet sööla sisse; kell rändamise tõi külles, need ei usu seda mitte, waid tormawad siiski edasi, omale õnne otsima. Aga olgu peale! Meie ommeti ei tohi wait seista, waid peame tõsisid tunnistusi mis Suhuumi poolt tulewad, awaldama ja tõt tunnistama neile, kes tahawad kuulda.

Pärnu maakonnast Sinti wallast läks J. H. oma naesega ja tema poeg naese lastega Suhuumi; mittu keelas ja ka tema wäimees K. W. tegi seda, aga asjata. Nüüd kuulgem, mis J. H. Märtsi-kuus oma wäimehele kirjutab, ilma et meil tarwis oleks, sõnakest senna juure lisada. Kiri ise näitab, mis hale lugu rändajatel seal käes on:

„Tere, minu armas wäimees W. — Mina saadan Teile palju terwiksid omalt poolt ja palun, mis nõuu Teie mulle annate; minu käsi käib seekord väga raskeste seeläbi, et minu armas poeg Jaan on 12-mal Märtsil ärasurnud; õhtu kell 10 heitis tema hinge ja sai 14-mal maetud. Tema naene Kadri tahab 2 lapsega äratulla Eesti maale, kui see temal korda läheb, kui maa walitsus luba annab. Siis jään mina oma wana naesega tühja tupp! Mis teeme meie kaks wana wäetimat? Mis ma teen maadega? Muud ei mõista Teiega enam rääkida, kui wiimaks weel südame põhjast seda: kui wõite halastada, siis ostke meid siit wälja! Ja kuni ma elan, siis tahan Teile auusaste tagasi maksta. Siin ei wõi mitte elada; teine pool on suured kõrged lume mäed ja meri on ümberringi. Suhuumi linn on väga waene ja lagund ja Türgi sõa aegus ära lõhutud. Karduhwli puud maksab poolteist rubla, [1?]5 kopikat heeringi paar. Siin wõib inimene ennast pea nälga süüa. Maa on küll hea, aga tõi on weel parem et elada ei wõi. Jaan oli 8 kuud haige ja ema niisamuti. Ema hakkas enne jõulud juba paistetama, sai paremaks kui jõuluks uude tupp saime aga paari nädala pärast jäi jälle haigeks nõnda, et ei jõua ülesse tõusta ja alt keha

on nõnda paistetand, et jalg teisest jalast mööda ei saa; nüüd Jaani suremise ajal sai juba natuke käia ja hakkas jälle maja asjad tallitama. — Meil on wana siga ja wiis põrsast hea korra peal. — Mina olin kaks korda väga raskete haige, minewa sui ükskord, Mihkli päewa ajal teise korra; aga tänu Jumalale nüüd kõik see talw olin terve; aga üsna kadund ei ole wana aru, waid kaks korda kuus ikka rikub (tõbi) paar päewa ära. Lapsed on nõnda ära põdend, et hirmus näha, mis see wana tõbi teeb. Wiieteistkümnest perekonnast on 2 peret weel ülejäänud, ja mina olen kolmas; kõik on surnud: ilusad noored mehed, naesed, weiked lapsed! Ei ole ühte ainust enam. — Kui see Teil mitte wõimalik ei ole, mind aidata, siis pean nüüd ilma armuta seie surema; ega ole, kes mind matab, et mina teisa küll oma käega olen matnud. Nüüd Jumalaga, armsad lapsed! J. H.

See kiri teinud ses maakonnas, kuhu teda esite saadeti, mitme silmad lahti; peaks ta ka majal neile Eesti wendadele, kelle sees pettiste inimeste nõu wõimust wõtnud, sedasama head tegema! Tõeste parem on karta, kui kahetseda!

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 32), 11. august 1885, lk. 251

Kiri Kose kihelkonnast.

Waewalt on kolm kuud nüüd möödas, kui siin igal poolel rahwa seas suur kära ja segamine elul oli, iga inimene noor ja wana, rikas ja waene ruttas oma kraami ära müüma, et raha saaks Kaukaasiasse selle kiidetud paradiisi reisi- da, kus leiwad nagu puude otsas kaswawad, kus loomade karjad ja kõik sugu metslinnud kartmata nendest kinni wõetud ja söödud saada, kes senna kalli paradiisi jõuda wälja rännata. Need õnnelikud kes ise seda maad mitte näinud ei olnud, waid joobnud peaga kõrtsides paljast ühe teise järele rääkisid ilma põhjusega, olid kui ühes hirmsas külge hakawas tõwes, mis ilma armuta oma ohwrid wõtab. Nende juures ei aidanud suuremate eestreisijate keelamine, kes ei tahtnud rahwast õnnetuse sisse saata, ei seitungite ega tutawate maanitsus, kes seda tulewiku selgeste ette äranägid; keelajaid said wälja naerdud et nemad tühja juttu räägiwad; mitmed saiwad kirjasid Kaukaasia maalt, kus kõik wälja rändajad tulemata kästi kodu maale jääda, aga see kadus kui weike wihma hoog kuiwa liiwa sisse ära. Aprili kuus oli mittu sada inimest Tallinnast, raudteega ära sõitmas kõik lustilikud ja süda rõõmu täis kuldse tulewiku pärast. Hans Pael kes seda maad on waatamas käinud, kinnitas weel rahwast sellega et seal maa kõik tühi on, ja et ta rahwa ja oma jäuks wiiskümmend tuhat tesjatinu wõtnud. Olgu siin mõned read Hans Paela kirjast Kaukaasia maalt: „Armsad sõbrad. Post hobustega sõitsin Stawrapoli- linna ja kõige esiteks läksin Eesti keeli kirikuõpetaja juure ja siis wõtsin woorimehe ja maksin 50 kop. tundis ja õpetajale tasusin waewa; siis sõitsin kubernereri ja kindralite juure, ja ka maa mõetjate juure, ja kuulasin maad saada, ja Tallinnast prõua oli saatnud 2 palwe kirja sinna inimeste kätte, ja ma wiisin need kubernereri kätte ja mulle ööliti, et seda maad kül saada on, rendi peale 2 rubla tesjatin ehk 1 rubla tündremaa pealt; ja iga üks wõib wõtta nõn-

da palju kui keski tahab ja 6 aasta peale on kontrahit; ja kes rohkema aja peale soovib kontrahi teha, peab Peeterburi kirjutama ja siis tehakse kontrahit pikka, aja peale sellesama hinnaga; ja seda maad ei võeta ilmiski kääst ära ega panta renti rohkem peale; ja seda maad on veel tühja 50,000 tesjatiini ja on väga hea põllu ja heinamaa; wilja ja heina saab üle aru, aga ei ole metsa ega suuri jõgesid, puu asemel saab heinu ja õlgi põletud, mis paremat tuld annavad. Siin kaswab 15 tesjatiinu peal palju rohkem wilja ja heina, kui Eestimaa 6 pääwa koha peal; ühe tesjatiinu pealt saab 40 saadu heina ja hein on rammus ja wägew. Kõiksugu wili kaswab ka. Kas olete sellega rahul? Saatku mulle (100) sada rubla raha; pole ka ime kui 2 kopik mulle selle waewa ette jääb.”

Sell wägewal eestwedajal oli kui Muhamedil järel käijaid, ja kõik olid oma sündimise kohta maha jättes julged ja uhked, et sealt ilma töö tegemiseta leiba ja rikust saab. Mittu on, kel palju lapsi oli, luband mittu sada tesjatiinu maad wõtta, et heaste wõiwad elada. Ei saanud kirja ega teadust kodu jääjad wäljarändajate käest; juba oli juttu et äraläinud rahwas uhkeks on läinud, oma kalli leiwa puudega, kana ja pardi karjadega, kui korruga Jaani kuus mõned kodumaale tagasi tulid, suure rikusega sealt maalt, kus ühe korra külwamisega wõib kolm korda aastas leigata. — Esite nemad ei tunnudki näu järele naabrid, ja mittu mõtlesiwad et nemad on wõõramaa inimesed; aga nendega kõneledes õpiti neid jälle tundma. Nemad ütlewad, et see ilma tööta elu on neid peeneks teinud, ja kõhu peale käinud, nõnda et mõne aja pärast kõht üsna oleks ära kadunud seda head elu edasi pidades; sellepärast nemad mõtlenud: parrem tule kodumaale kus jälle seda prostoi tööd edasi teha, ja oma waewatud keha kosutada, mis wiimsel ajal wõõral maal hoopis ära kuinud. Ka räägiwad nemad ühest Tallinna suurest herrast ja prouast, kes nende käest ära kadunud; ja nende eeswedaja H. Pael olla ühe kõrge mäe taha Kaukaasia maale kadunud, keegi inimeliku wäega muidu üle ei pea saama. Selle mäe taga peab see Kanaanimaale olema, ja neli nädalat olla rahwas oma esimehe järel oodanud, nagu Israeli rahwas kõrbes Moosese järel Siinai mäe juures, aga ei tulnud tagasi. Sellepärast on mõned, kel veel kopikaid taskus oli, tagasi pööranud, et siin Eesti maa puude wilus esimehe tagasi tulemist oodata, sest seal wõõras maa on lage ja kanged tuuled puhuwad; oled püsti, siis lükkab tuul sind külleti; olled külleli, siis põletab palaw pääw naha ära, ja kisub hjuuksed krussi, elu õnne-maa wärawa taga ei ole suurest kiita olnud. — Nõnda naerawad ja pilkawad need õnnetumad nüüd oma eneste rumalust.

Armas rahwas! Kui teie, kes nüüd oma rumalust peate kaebama, oleksite sõnakestki keelamist tähele pannud, siis see wintsutamine ja petmine oleks tulemata jäänud ja oleksite rahuga elanud siin maal, kus teie wanemate wanemad palju raskemal ajal elasiwad. Eks ole nõnda, et mittu wälja rännates loodab: seal pole mul tarwis ennast tööga waewata! — Ega sealgi põld ei kanna wilja ilma harimata ja ikka peab neid olema, kes seda hariwad. Ei seda maad pole maailmas olemas, kus inimene wõiks ilma tööta ehk ilma mureta elada; ikka on igaühel oma töö seatud ja kes oma ammeti ja seisuse töö halwaks ehk raskeks paneb, see on üks õnnetu loom iga pool kuhu ta läheb, kus ta läheb, senna läheb needmine tema järel ja ta kannab seda otsekui oma põues. — Kes wiimsed wiiskümmend aastat tähele paneb, kuidas meie oma kodumaal rikkuse ja tarkuse poolest oleme edasi läinud, kuidas igalt poolt aidatakse, et meie käsi hästi peaks käima, kuidas meie waldades silmanähta-

walt waesid ikka vähemal moodsul leida on, — kes seda tähele paneb ja meeles peab, kes oma wanemate usku, kes ema keelt ja kõik oma rahwa hinge ja waimu wara kalliks peab, — see ei wõi ennast petta anda pettistest, kes rahwa kasust ei hooli, waid pettusega oma kasu otsiwad, kes õnne tõutawad, aga õnnetuse sisse weawad. Kodumaa ja elu kesk oma rahwa seas, kirikud oma ewangeliumi kuulutusega, koolid oma õpetusega, wanemate keel ja meel, need on ühed kallid asjad keda wõõras maa ei wõi anda. Kautada wõib kerge meel neid pea; neid uueste kätte saada, on raske ehk wõimata. —

Hale meel tuleb, nende peale waadates kes on petetud. Hoidku meid Jumal! Aidaku tema, et tööd teeme kodumaal, et kinni peame mis meil on, ja oma lootust heidame Jumala peale!

L.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 13), 30. märts 1886, lk. 99

Wirumaalt. — Hoidke eksitajate eest.

Sina armas „Pühap. lehe” lugija, mäletad ju wist küll seda minewa aastast, meie maal ja meie eestirahwa seas möllawat „Suhumi tuhinat,” keda mitmed auusad perekonnad ja truud isamaa pojad ja tütreid wist kaua aega silma weega saawad mäletama! — ja see ongi tõeste seda wäärt. —

Sell korral, kui see „maru” möllas, ei wõetud nende nõuu, kes sest „õnne maast” midagi tõtt teadsiwad rääkida ja oma suguwendi selle „õnne” eest, mis meie rahwast tõeste kui „õnnetus” seal ootas, kuulda. Tõe rääkijaid sai kes teab mis pahaks nõuu andjaks ja „Sakstest palgatud keeljaks” sõimatud.

Aga nagu wana sõna ütleb: „Küll ilm õpetab!” on ka nende kohta tõeks läinud. — Mitmed kellel siin ilus elu järg, tubli maja kraam ja priske naene ja lapsed oliwad, — on neid kõiki „õnne maale” jätnud, kõigist warast lahti, põdura naese ja tõbiste lastega — kes mitmed praegu weel ses haiguses rasket waewa kannatawad, kerjamise wiisil oma wana „kõlbmata” maale tagasi jõudnud; mõned on ka weel wiimsed pidanud, kui lojuse loomad, kas tee ääre ehk põõsa alla, ilma puusärgita ja Jumala sõnaga matmata, taewa aluste lindude ehk metsalistele rooaks jätma.

Sellest loust oleks wist igauks õige inimene pidanud ära tundma, et sarnatsed „õnne maa” saadikud mitte õnne, waid õnnetust meie rahwale walmistawad.

Kõik ei näita aga sest weel midagi aru saanud olewat, kuidas järgmine lugu selgeste näitab: Mõni nädal tagasi, tuliwad meile mõned tundmata mehed, kes endid Kaukaasusest pärilt ütlesiwad olewat. Nemad kiitsiwad seda maad ülewäga heaks, nagu ei oleks seal rahwal midagi waewa ega häda karta. Maa olla seal wäga hea ja anta kas wähese maksuga wõi hoopis ilma maksuta, uue asujate kätte.

Kui Kaukaasia mehed seda nägiwad, et rahwas mitmes kohas nende nõuusse heitis, pakkus üks neist nimetud meestest ennast rahwale „uue õnne maale” wijaks saadikuks, kelle soowi ka rahwas südameliku tänuga wastu wõttis.

Ühel pühapäeval kogusivad endid üks hea hulk rahvast T. walla talusse kokku. Kui nimetatud saadik L. suure waimustusega rahwale seda maad sai kiitnud, nõnda et pealt kuuljatel juba tüdimus kätte tuli ja kõne möödas oli, wõeti hinge kirjutus ette, kui palju just oma nimed „uue õnne maa” hinge kirja lasksiwad panna, ei tea üttelda, aga mees nähti tükk aega tööl olewat. — Peale selle on palju oma hinge kirjad sündimise wallas wälja wõtnud, selle nõuuga, et saadik 10-mal Paastu k. päewal neid Rakweres hinnata rauudtee sõiduga „õnne maale” pidi wiima. Nimetud päew on ammu möödas, ja kuidas kuulukse: taheta nüüd „õnne maa” saadikut kohtu läbi kinni wõtta.

Kelle kätte saadik seni kauaks omad kirjad annab ja kes siis, kui saadik pulkade taga istub, rahwa wijaks walitakse, pole tänini weel kuulda olnud. —

Mitmed naesed on selle üle palju silmawet juba siin walanud, et mehed nende palwest hooliwata, hinge kirjad on ommast kogukonnast wälja wõtnud ja nende nimetud wõõra meeste kätte annud. Mitmed on ka oma kraami selle hinna ette ära müünud mille eest naad enam tagasi osta ei saa.

Hale lugu, et meie eestirahwas nii wäga oma eksitajaid usub, aga kes tõtt räägib, seda ei usu palju keegi.

— y. —

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 27), 6. juuli 1886, lk. 213

Wälja rändajatest.

Järgmine kiri Pihkwa kubermangust annab meile teadust sest waewast, mis mõned rändajad näha saanud. Suure lootusega läksiwad ära, suures wiletsuses tulewad tagasi. Meile kirjutatakse nõnda:

Sain ise oma silmaga näha ja ise suuga rääkida, nende wälja rändajatega kes mullu aasta Eesti maalt Kawkaasia maale rändasid. Hirm tuleb peale nende kõnet kuuldes, mis suurt waewa ja kahju nemad on kannud, haledus tuleb kohe südamesse, kui aga neide kahwatand palgete peale waadata; nende ihu on mitmesuguste räiwa kalsudega kaetud, mis enam pruukida ei wõiks, kõige weikem and, seega on nad rahul ja tänawad Jumalat, et aga isamaale tagasi jõuaks. See mees, kellega mina rääkisin, on Tallinna kubermangust Katrina kihelkonnast Palmse mõisast, ja käib teed oma perega ja mõne teisega, kõik aga selle lootusega tagasi oma isamaale jõuda. Seal tema wist mõne aja pärast, kui Issand Jumal aitab, saab oma teekonna waewast jutustama mõnelegi kes weel senna wäljarännata tahawad. Mina soowin enda poolt iga ühele, kes oma isamaad maha tahab jätta, enne see Palmsi walla mehe Kristjaan Lormani¹ käest häste järge küsida ja temast Kawkaasia elu pilti wõtta. Nimetud mees wõib mõnda teist weel õnnetuse eest hoida. Tema wõttis oma reisi nüüd Ostrowist, Pihkwa peale, kust tema Wõru linna kaudu saab edasi reisima Tartu ja nii kui Jumal aitab oma walda tagasi. Palun kes teda saab trehwama, siis

¹ Kadrina luteri personaalraamatutes sellenimelist meest Palmse mõisa all esmapilgul ei paista. A.A. märkus.

aidake kristliku inimese wiisi; tema on suures kehwuses, ja peab sandi wiisi oma reisi edasi aitama; mitte oma waid Jumala ja ligimeste abiga käib tema oma teed ja wõtab kõik tänuga wastu. A. J.